

ACȚIUNILE ÎN JUSTIȚIE ȘI CONTRIBUȚIA PRETORULUI LA DEZVOLTAREA DREPTULUI ROMAN

Mihnea-Dan RADU*

Abstract

The Roman law was a "law of actions", this expression emphasizes the special importance of the procedural element that preceded the substantive one. The effectiveness of the legal norms was therefore guaranteed through legal actions which conditioned the very existence of the subjective rights.

These issues have gained utmost importance with the emergence of praetorian law, which provided the dynamism of a legal system as otherwise marked by a strong inertia. Because of this, the praetor played a determinant role in the development of Roman law, his edict being a very effective source of law.

Keywords: *procedure, praetor, rights, effectiveness*

I. Introducere

Se afirmă că dreptul roman era un „drept al acțiunilor”. Aceasta deoarece, contrar concepției actuale cu privire la drepturile subiective, romanii nu foloseau noțiunea de drept subiectiv (real sau de creanță), ei fiind interesați doar de aspectul procedural: dacă într-un caz anume există sau nu o acțiune. Dacă exista acțiune, atunci exista și obligație. O separație netă între dreptul procesual și cel fundamental nici nu exista în sensul de astăzi, romanii nefiind preocupați de demarcații lipsite de un interes practic¹.

II. Scurt istoric

În istoria dreptului procesual roman se disting trei etape, corespunzătoare a trei forme de procedură: procedura legis acțiunilor, procedura formulară și procedura extraordinară².

Cea mai veche procedură de judecată, apărută inițial pe cale cutumiară și consacrată ulterior de legea celor XII table, era denumită raportat la caracterul ei

* Lector universitar doctor, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, Facultatea de Drept Cluj-Napoca.

¹ E. Metzger, *Obligations in Classical Procedure* (20 Februarie, 2009). disponibil la SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1347066> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1347066>, accesat la 07.02.2013, p. 2; William L. Burdick, *The Principles of Roman Law: And Their Relation to Modern Law*, The Lawbook Exchange, Ltd., Clark, New Jersey, 2004, p. 626 și urm.

² Nu ne propunem, firește, decât o prezentare succintă a problemei. Pentru detalii, a se vedea M. Kaser, *Das Römische Zivilprozessrecht*, C. H. Beck, Munchen, 1966.

eminanmente legal. Erau reglementate limitativ câteva „acțiuni ale legii” (*legis actiones*) părțile neputând folosi alte mijloace de a face apel la jurisdicția statală. Desigur că, în epoca arhaică la care ne situăm, o mare parte a conflictelor se rezolva pe calea justiției private, aplicate anarhic. Odată cu sporirea autorității statului se exercită însă un tot mai strict control asupra elementelor procedurale. Reglementarea justiției private, a fost realizată cu tot mai mare strictețe, pentru a fi prevenite abuzurile din partea celor care, sub pretextul răzbunării, puteau comite acte injuste. Când autoritatea publică a considerat că încălcarea drepturilor particulare nu constituie o simplă atingere a unui interes privat, o tulburare a înseși ordinii sociale, statul luând asupra sa ocrotirea acestei ordini, au fost edictate o serie de norme împotriva celor care înțelegeau să recurgă la justiția privată. Astfel, legea *Iulia de vi publica et privata* din timpul lui Octavian Augustus prevedea pedepse pentru cei care foloseau violența pentru a-și realiza drepturile³. Mai târziu, o constituție a împăratului Marcus Aurelius, *Decretum Marci*, sancționa cu pierderea creanței pe creditorul care încerca să-și facă singur dreptate, chiar și fără violență, însușindu-și bunuri ale debitorului pentru a-și realiza creanța.

Acest control a fost exercitat însă la început doar parțial, nefiind înlăturate cu totul vechile obiceiuri. Așa se explică de ce procedura arhaică presupunea două etape, *In lure* și *In Iudicio*, prima desfășurată în fața unui magistrat, de obicei pretorul și cea de a doua în fața unui judecător sau arbitru, ales de comun acord de ctre părți dintre concetățenii lor.

În procedura legis acțiunilor⁴, cel care dorea realizarea unei creanțe, avea la dispoziție *legis actio per sacramentum in personam*, pentru a se individualiza persoana datornicului și datoria acestuia, exprimată întotdeauna în bani, și *manus iniectio* pentru a trece la executarea silită a acestuia. *Sacramentum* era o procedură formalistă, care prezenta certe inconveniente pentru părți. Rigiditatea ei ducea de multe ori la nedreptăți deoarece și cea mai mică greșeală în rostirea cuvintelor prestabilite sau în săvârșirea gesturilor rituale ducea la pierderea procesului fără ca măcar să se ajungă la fondul litigiului.

Ulterior, au apărut și niște acțiuni simplificate, *iudicis arbitrive postulatio* și *condictio*. Mai exista și o acțiune extrajudiciară, *pignoris capio*, care avea ca scop obținerea forțată de garanții ale executării prestației de către debitor, dar care era aplicabilă doar în câteva situații, limitativ prevăzute de lege.

Toate acestea nu au înlăturat însă pe deplin neajunsurile. Procedura legis acțiunilor devenise o procedură greoaie, greu accesibilă, tot mai ineficientă.

Pentru a se răspunde nevoii de celeritate și de deschidere față de cei care nu aveau cetățenia romană, a fost necesară apariția unei noi proceduri. Introdusă prin legea *Aebutia*, noua procedură se baza pe formula de judecată care era un set de reguli adresate de către magistrat judecătorului pentru ca acesta să știe care sunt parametrii procesului – părțile, obiectul și cu privire la ce trebuie să se pronunțe soluția. Romanii au numit acest mod nou de a se judeca *litigare per formulas*, pe scurt procedura formulară. Deși păstrează cele două faze procesuale despre care am

³ D., 48, 7, 5; Paul, *Sententiae*, 5, 26, 4.

⁴ Gaius, *I.*, IV, 10-31.

vorbit mai sus, noua procedură se distinge prin formalismul redus substanțial și eliberarea acțiunilor de sub dictatura legii care le limita existența și caracteristicile.

Cele două proceduri au funcționat în paralel o lungă perioadă de timp, până când, prin legea Iuliae Iudiciariae (17 î. Hr.) vechea procedură a fost abrogată.

În epoca imperială, o nouă procedură a fost impusă treptat de împărat. Procedura extraordinară, asemănătoare cu procedura civilă din zilele noastre, nu mai ținea cont de vechea *ordo iudiciorum privatorum* (de aceea se numea *extra ordinem*). Această procedură, complet etatizată, nu mai avea la bază sistemul acțiunilor, orice pretenție formulată de reclamant fiind cercetată de judecător, acesta stabilind dacă e întemeiată sau nu și tot el dând sentința.

III. Acțiunile în procedura formulară

Iurisconsultul Celsus a formulat celebra definiție a acțiunii: *Nihil aliud est actio quam ius quod sibi debeat iudicio persequendi*⁵ (Acțiunea nu e nimic altceva decât dreptul de a urmări în justiție ceea ce ne este datorat). Se poate observa că această definiție se referă doar la acțiunile personale, care au servit ca model generalizărilor din opera lui Iustinian.

Între dreptul la acțiune și dreptul subiectiv exista o legătură indisolubilă și necesară. Așa cum nu era de conceput o acțiune fără un drept subiectiv care să fie valorificat, de multe ori și drepturile erau vazute exclusiv prin prisma acțiunilor pe care le confereau titularului. Pentru cetățeanul roman expresia „am o acțiune pentru a revendica un lucru” valora mai mult decât expresia „sunt proprietarul unui lucru”⁶. De altfel, romanii nici nu au mers prea departe cu teoretizarea drepturilor subiective, ei preferând să se refere la aspectul procedural.

În procedura formulară, se cunoșteau așadar o multitudine de acțiuni⁷. Acestea puteau fi acordate de lege (*in ius*) sau de către pretor, prin edictul său. Legea Aebutia marchează un moment deosebit de important în istoria dreptului, deoarece ea conferă pretorului puteri fără precedent, care îi vor permite acestuia să își aroge statutul de *viva vox iuris*.

Puteau fi acțiuni penale (*quibus poena persequitur*) care urmăreau obținerea unei *poena*, care avea scop sancționator, producând o suferință debitorului, prin diminuarea patrimoniului acestuia și creșterea corelativă a patrimoniului creditorului, și acțiuni reipersecutorii (*quibus rem persequitur*), care aveau ca scop repararea unui prejudiciu prin restabilirea echilibrului dintre patrimoniile debitorului și creditorului. Primele sancționau în general delictele private, secundele sancționau actele licite încheiate între părți. Iustinian a introdus și o a treia categorie, acțiunile mixte, care întruneau caractere ale ambelor acțiuni anterioare.

⁵ D. 44, 7, 5.

⁶ A se vedea G. Hanard, *Droit romain*, Publications des Facultes universitaires Saint-Luis, Bruxelles, 1997, p. 93.

⁷ A se vedea V. Hanga, *Drept privat roman*, Edit. Didactică și pedagogică, București, 1978, p. 138 și urm.; V. M. Ciucă, *Lecții de drept roman*, vol. I, Edit. Polirom, Iași, 1998, p. 113 și urm.; R. Gidro, A. Gidro, V. Nistor, *Roma – Cetatea și destinul ei juridic*, Edit. Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2009, p. 213 și urm.; A. E. Giffard, *Précis de droit romain*, vol. II, Librairie Dalloz, Paris, 1934, p. 15 și urm.

O altă împărțire era aceea în acțiuni reale și personale. Primele aveau o *intentio* din care lipsea numele pârâtului, putând fi intentate împotriva oricui, ele fiind fundamentate *in rem* și având ca scop recuperarea unui bun al reclamantului. Acțiunile personale, fundamentate *in personam*, având așadar în *intentio* numele pârâtului, puteau fi intentate numai împotriva unor anumite persoane, care aveau datorii către creditor.

– Acțiunile personale de drept strict purtau denumirea generică de *condictiones*⁸. Acestea conțineau în *intentio* cuvintele *dare* (acțiune certă) sau *dare facere* (acțiune incertă) *oportere*.

Denumirea de *condictio* în sens strict era rezervată acțiunilor personale certe care conțineau în *intentio* cuvintele *dare oportere*⁹. Ele au fost create prin legile Silia și Calpurnia, în materie de *certa res credita* și au sancționat inițial datorii bazate pe fides provenite din *mutuum* sau *sponsio*. Au fost ulterior extinse pentru obligațiile literale și îmbogățirea fără cauză. Acestea, deoarece nu presupuneau o formulă cu *demonstratio*, care să indice cauza, au fost numite de interpreți acțiuni abstracte:

– *Actio certae creditae pecuniae* era cea mai strictă dintre toate. Formula unei astfel de acțiuni arăta în felul următor: *Si paret centum dare oportere, centum condemna* (Dacă se pare că trebuie să dea o sută, condamnă-l la o sută). Puterile judecătorului erau strict limitate așadar. O particularitate a acestui tip de acțiune, rămasă din epoca anterioară, este sistemul *sponsio* și *restipulatio tertiae partis*, prin care, în fața magistratului, are loc încheierea unei *sponsio* între reclamant și pârât prin care cel din urmă se obligă ca, în cazul în care pierde procesul, să plătească o treime din valoarea litigiului, la fel și reclamantul, pentru ipoteza contrară. De asemenea, funcționa jurământul necesar, prin care se putea pune capăt procesului încă din faza incipientă.

– *Actio certae rei*, numită mai târziu *condictio triticaria* avea tot o *intentio certa*, dar *condemnatio* era *incerta*: *Si paret centum trici optimi Africi dare oportere, iudex quanti ea res erit condemna* (Dacă se pare că trebuie să dea 100 de măsuri de grâu de cea mai bună calitate din Africa, judecătorule, condamnă-l la valoarea acestui lucru). Judecătorul trebuia așadar să aprecieze valoarea, aducând astfel un element subiectiv.

Acțiunile personale de drept strict incerte (*actio incerti*) erau acordate în materie de stipulații incerte (*actio ex stipulatu*), de legate *per damnationem* având un obiect incert (*actio ex testamento*) și în cazul îmbogățirii fără cauză incerte (*condictio incerti*). Formula acestor acțiuni conținea o *intentio incerta* (*dare facere oportere*), o *condemnatio incerta* cu *taxatio* (indicarea unui plafon maxim) și o *demonstratio* care fie arăta cauza (*nomen*) creanței (stipuație, testament, etc) fie conținea o frază (*praescripta verba*) care descria starea de fapt. Aceste acțiuni nu aveau așadar un caracter abstract.

b) Acțiunile de bună credință (*iudiciae bonae fidei*). În vremea lui Quintus Mucius Scaevola (consul în anul 95 î. Hr.) existau o serie de acțiuni de bună credință în următoarele domenii: tutelă, societate, fiducia, mandat, vânzare-cumpărare și

⁸ Gaius, *I.*, IV; 2 și 5.

⁹ *Idem*, IV, 18.

locațiune¹⁰. La acestea, Gaius adaugă gestiunea de afaceri, depozitul, comodatul și dota¹¹. Iustinian a alcătuit o listă mai completă de *actiones bonae fidei*, adăugând enumerării lui Gaius acțiunea de gaj, acțiunile de partaj, petiția de ereditate și acțiunea *prescriptis verbis* în materie de schimb și *aestimatum*.

În procedura formulară, acțiunile de bună credință aveau următoarele elemente comune: o *demonstratio* în care se preciza cauza creanței; o *intenio in ius* incertă (*quidquid dare facere...oportet*) cu menționarea bunei credințe (*ex fide bona* sau alți termeni echivalenți); o *condemnatio incerta*, fără *taxatio* (*eius...condemnato*)¹².

Problema originii acțiunilor de bună credință a fost foarte disputată în literatură. S-a considerat că toate acțiunile au apărut după legea Aebutia și că, înainte de a fi acțiuni *in ius* de bună credință, ele au fost precedate de acțiuni *in factum*, acordate de pretorul urban. Această teorie este o generalizare pornită de la existența, posterior epocii lui Cicero, a „dublării” acțiunilor în materie de depozit și comodat, în cazul cărora erau acordate atât acțiuni *in factum* cât și *in ius*. Într-adevăr, e posibil ca, în acest caz, acțiunile *in factum* să fi precedat acțiunile *in ius*¹³, dar o generalizare nu ar fi corectă, având în vedere diversitatea acțiunilor de bună credință, care face puțin probabilă existența unei origini comune. Unele dintre ele se leagă de dreptul civil (fiducia, tutela), altele de dreptul ginților (contractele consensuale), unele atrag condamnări infamante, altele nu. Elementul comun al tuturor acestor acțiuni este acela că ele sancționează o încălcare a regulilor bunei credințe (*fides*).

Pentru executarea silită, era utilizată în cadrul procedurii formulare *actio iudicati*, care a înlocuit vechea *manus iniectio*.

Magistratul, în baza *imperium*-ului său, mai putea recurge și la măsuri administrative precum interdictele, stipulațiile pretoriene, trimiterile în posesie sau *restitutio in integrum*.

Un interes dozebit prezintă momentul legării procesului, așa-numitul *litis contestatio*. Având un presupus caracter contractual, acesta avea un efect novator, stingând vechiul raport obligațional și dând naștere unuia nou. De unde creditorul avea un drept de creanță, el are acum dreptul la despăgubire, sub condiția obținerii unei sentințe favorabile. *Tollitur adhuc obligatio litis contestatione, si modo legitimo iudicio fuerit actum. nam tunc obligatio quidem principalis dissoluitur, incipit autem teneri reus litis contestatione. Sed si condemnatus sit, sublata litis contestatione incipit ex causa iudicati teneri. Et hoc est, quod apud ueteres scriptum est ante litem contestatam dare debitorem oportere, post litem contestatam condemnari oportere, post condemnationem iudicatum facere oportere.* (O obligație se mai stinge și prin *litis contestatio*, cu condiția numai ca acțiunea să fi fost introdusă printr-un *iudicium legitimum*. În adevăr, acum obligația primordială se stinge, iar pârâtul începe să fie obligat prin ce va rezulta din dezbateri; dacă este condamnat, el începe să fie obligat

¹⁰ Cicero, *De officiis*, 3, 17, 70.

¹¹ Gaius, *I.*, IV, 62.

¹² Gaius, *I.*, IV, 47.

¹³ A se vedea Giffard, *op. cit.*, n 154, Girard, *Manuel élémentaire de droit romain*, huitième édition, Paris, 1929, p. 506.

în baza sentinței, imediat după încetarea dezbaterilor. Și aceasta, datorită unui principiu care, la iurisconsultii *veteres*, era formulat așa: “Înainte de *litis contestatio*, debitorul trebuie să dea; după *litis contestatio*, el trebuie condamnat; iar după condamnare, să execute sentința.”)¹⁴

Ca dovadă, pretenția reclamantului odată fixată, el nu mai poate reveni asupra ei. *Litis contestatio* avea un efect consumptiv, în sensul că aceeași acțiune se putea introduce o singură dată¹⁵.

IV. Statutul pretorului

Pretorul era magistratul de pe poziția a doua, după consuli, pe *cursus honorum*. Puterile sale se grupau în două categorii: *iurisdictio* și *imperium*¹⁶.

Din prima categorie făceau parte:

1. *ius dicere* – în cadrul elaborării formulei de judecată împreună cu părțile, pretorul era acela care stabilea care este norma de drept aplicabilă cazului în speță; el putea ca, în cazul în care constata că nicio normă de drept civil nu era aplicabilă, să acorde o acțiune *in factum* sau o excepțiune care să paralizeze o acțiune civilă;

2. *iudicium dare* – acordarea formulei de judecată prin decret;

3. *iudicem dare* – numirea judecătorului care urma să judece în faza a doua a procesului, *in iudicio*; acesta fiind o persoană particulară, nu un reprezentant al statului, trebuia să primească din partea magistratului puterea de a judeca;

4. *addicere* – posibilitatea de a tranșa litigiul în favoarea uneia dintre părți, în cazul în care adversarul nu se apăra corespunzător (*indefensio*).

Pretorul putea așadar refuza unor reclamanți dreptul la acțiune chiar dacă aveau un drept subiectiv (*denegare actionem*) iar alte ori putea acorda acțiune chiar și celui a cărui situație de fapt nu se încadra în prevederile dreptului pozitiv (*actio in factum*). Activitatea sa poate fi rezumată în trei cuvinte: *do, dico, addico*, ce sintetizează autoritatea sa în plan judiciar.

Imperium era o putere superioară celei descrise mai sus, ce implica exercitarea autorității prin măsuri coercitive (*coercitio maior*) precum luarea unor bunuri ca garanție, aplicarea de amenzi sau chiar detențiunea. Folosind această putere, pretorul putea suplini lipsa unei acțiuni, atunci când credea de cuviință, prin proceduri specifice:

- interdictele – erau ordonanțe prin care magistratul impunea sau interzicea ceva; această procedură a jucat un rol intermediar în evoluția dreptului roman, precedând introducerea acțiunilor *in factum*;
- cauțiunile sau stipulațiile pretoriene – erau contracte solemne încheiate la ordinul pretorului de către părți, prin care se garanta o anumită conduită pe parcursul procesului; dacă obligația asumată nu era dusă la îndeplinire, lua naștere o acțiune împotriva părții respective; dacă cel căruia i se ordonase să încheie o stipulație refuza acest lucru, împotriva lui se putea dispune o *missio in possessionem*;

¹⁴ Gaius, *I.*, III, 180, *Instituțiile*, trad. A. N. Popescu, Ed. Academiei R.S.R. București, 1982, p. 250.

¹⁵ Gaius, *I.*, III, 181.

¹⁶ G. Hanard, *op. cit.*, p. 48.

- trimiterea în posesie (*missio in possessionem*) – erau remedii oferite de către pretor pentru a preîntâmpina un prejudiciu; spre exemplu asupra unei moșteniri al cărei titular putea fi în stare de insolvență sau asupra unui fond învecinat pe care se află o clădire care stă să se prăbușească (*damnum infectum*)¹⁷;
- *restitutio in integrum* – era un remediu destinat să corijeze dreptul civil, privând de efecte unele acte juridice valabil încheiate conform dreptului civil; din punct de vedere tehnic, era folosită o acțiune fictivă, cu ficțiunea că actul juridic nici nu a fost încheiat.

Pretorul acționa în scopul de a ajuta, a completa și a reforma dreptul civil, servindu-se în acest scop de echitate și utilitate socială ca și criterii.

Se poate afirma că participarea pretorului la dezvoltarea dreptului roman s-a bazat pe trei aspecte ale puterii sale de magistrat: poziția sa de magistrat judiciar în precesele desfășurate după procedura legis acțiunilor; rolul său de magistrat judiciar în dezvoltarea procedurii formulare; actele sale, bazate pe imperium, menite să acorde remedii, altele decât cele obținute pe calea acțiunilor¹⁸.

V. Dreptul pretorian

Dreptul pretorian (*ius praetorium*) era un ansamblu de norme autonome, distinct de dreptul civil, el avându-și sursa în edictul pretorului¹⁹.

Pretorul aducea la cunoștința alegătorilor edictul său care era afișat în for. Prin edict, pretorul stabilea regulile de procedură pe care intenționa să le urmeze pe parcursul anului cât urma să se afle în funcție și definea condițiile în care își va exercita puterile pentru a acorda diverse acțiuni. Acest edict era cunoscut sub denumirea de edictum perpetuum deoarece urma să rămână în vigoare tot anul. Prin contrast cu acesta, exista și edictum repentinum care putea fi emis de către pretor în situații excepționale²⁰.

Cei care doreau să pornească o acțiune în fața pretorului, trebuia să se folosească de una dintre formulele înscrise în edict. Fiecare pretor putea să creeze noi remedii sau să le suprima pe cele vechi.

Marele avantaj al dreptului pretorian era acela că pretorii, fiind aleși anual, căutau să vină permanent în întâmpinarea nevoilor alegătorilor, adaptând edictul în funcție de necesitățile societății aflate într-o continuă evoluție. Edictul era un instrument flexibil pentru a reforma și moderniza dreptul în fiecare an²¹. Dacă modificările se dovedeau a fi neinspirate, acestea puteau fi corectate la scurt timp, de către următorul pretor. Din acest motiv se consideră că dreptul pretorian era

¹⁷ D. Johnston, *Roman Law in Context*, Cambridge University Press, 2004, p. 119.

¹⁸ A. A. Schiller, *Roman Law. Mechanisms of Development*, Mouton Publishers, 1978, p. 404.

¹⁹ *Ius praetorium* se încadrează într-o categorie mai largă, *ius honorarium*, care include și *ius aedilicium*, de o mai mică însemnătate, a se vedea în acest sens A. Berger, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, Philadelphia, 1953, p. 529.

²⁰ G. Mousourakis, *The Historical and Institutional Context of Roman Law*, Ashgate Publishing Limited, 2003, p. 185.

²¹ D. Johnston, *op. cit.*, p. 4.

latura dinamică a dreptului roman. Cu toate că fiecare pretor era liber să introducă orice modificări considera necesar, de regulă cea mai mare parte a edictului se transmitea de la un pretor la altul (*edictum translaticium*)²²

Pretorii își bazau așadar edictul pe valorile etice și sociale specifice vremurilor. Aceste valori scoteau în evidență importanța cinstei și corectitudinii în practicile comerciale, a preeminenței fondului față de formă în operațiunile comerciale și dezavuarea obligațiilor bazate pe o cauză ilicită. Buna credință contractuală (*bona fides*) avea un rol tot mai important, ea implicând sancționarea prin mijloace juridice a unor oblicații ce anterior fuseseră privite ca având doar un caracter moral. Iurisconșulții clasici foloseau termenul de echitate (*aequitas*) atunci când se refereau la temeiul măsurilor pretoriene *in factum* acordate prin edict²³.

Aequitas poate fi privită ca un ideal obiectiv pe care legea urmărește să îl atingă și care determină crearea de noi norme juridice și modificarea acelor care nu corespund simțului dreptății la nivel social sau acelor care nu reușesc să înfăptuiască echilibrul cerut în relațiile sociale. Această accepțiune a stat la baza inovațiilor aduse de magistrați și iurisconșulți. Câtă vreme *aequitas* nu era transpusă într-o normă pozitivă ea se afla doar într-o stare latentă. Rolul dreptului pretorian în incorporarea acestui concept în dreptul pozitiv a fost așadar unul notabil.

Dreptul pretorian se deosebea de dreptul civil, pe lângă izvoarele lor diferite, prin următoarele²⁴: câtă vreme dreptul civil se aplica de regulă pe întreg teritoriul statului roman, edictul avea aplicabilitate doar în circumscripția în care fusese ales pretorul respectiv; dreptul civil avea o durată de aplicabilitate nedeterminată pe când edictul era limitat în timp la durata mandatului pretorului ce l-a promulgat (un an); magistratul nu acționa asemenea legiuitorului, impunând anumite norme, ci el punea doar la dispoziția celor interesați anumite mijloace procedurale pentru a-și valorifica drepturile și interesele. La o analiză mai atentă, aceste diferențe nu par a fi însă atât de pregnante. Ca arie de aplicare, se poate constata că edictele aveau în bună parte același conținut și ele, spre deosebire de dreptul civil, se aplicau tuturor locuitorilor, nu numai cetățenilor romani. În privința duratei, datorită faptului că cea mai mare parte a edictului se transmitea de la un pretor la altul (*edictum translaticium*), normele honorare aveau de multe ori o existență foarte îndelungată. În fine, chiar dacă magistratul nu impunea normele pe care le crea, tot el era acela care dădea aplicabilitate normelor de drept civil și putea face în așa fel încât normele pretoriene să prevaleze.

VI. Concluzii

Eficiența unei norme juridice depinde în mare măsură de gradul său de adaptabilitate la situațiile foarte diverse apărute în practică. De aceea, o normă juridică este cu atât mai eficientă cu cât are un grad de generalitate mai mare, ea

²² G. Mousourakis, *A Legal History of Rome*, Routledge, 2007, p. 52.

²³ *Idem*, p. 53.

²⁴ R. Monier, *Manuel élémentaire de droit romain*, v. I, cinquième édition, Editions Domat Montchrestien, 1945, p. 54.

putând astfel deveni aplicabilă în cât mai multe situații, indiferent de modificările ce ar putea apărea în viața social-economică. Dreptul pretorian era, mai mult decât atât, foarte bine adaptat la nevoile practicii, ca urmare a unui feedback continuu. Măsurile luate de către pretor aveau un răspuns imediat din partea justițiabililor și cel puțin odată pe an ele erau adaptate sau completate în așa fel încât să fie optimizate.

Un alt indicator al eficienței normei juridice este gradul de conformare al cetățenilor, grad de conformare care e cu atât mai mare cu cât norma este însușită mai bine de individ, respectarea ei fiind liber consimțită și nu impusă cu forța²⁵.

Rolul pretorului se manifesta prin interpretarea pe care el o dădea legii în scopul atingerii unui maxim de dreptate²⁶. Analogia și ficțiunea au servit acestui scop în mod determinant. Interpretarea și deci evoluția dreptului pozitiv era dictată de presiunea faptelor printr-un efect de feedback.

Eficiența dreptului pretorian era așadar una sporită, datorită mării flexibilități și permanentei sale conectări la realitatea vieții social-economice.

---

²⁵ Și astăzi se constată că o implementare eficientă a legilor nu ține doar de impunerea acestora cu forța. A se vedea E. M. Fodor, *Enforcement of Law*, în *Efficiency of Legal Norms*, Edit. Hamangiu, 2012, p. 134.

²⁶ „O interpretare care duce la nedreptate nu este o interpretare bună, după cum o lege care duce la nedreptăți nu este o lege bună” M. Djuvara, *Teoria generală a dreptului*, Edit. All, București, 1995, p. 286.